

**กระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษ
ภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา***

**THE POLICY FORMULATION PROCESS IN THE DEVELOPMENT OF THE
SPECIAL ECONOMIC ZONE AT THE EASTERN ECONOMIC CORRIDOR
(EEC) IN CHACHOENGSAO PROVINCE**

ธิติวัดน์ ถนอมศิลป์

Thitiwat thanomsin

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

Sripatum University, Thailand

E-mail: kuankuan56@gmail.com

บทคัดย่อ

กระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างได้แก่ 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 7 คน 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 15 คน และ 3) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ประเภท คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครง และแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ระยะที่ 2 เก็บข้อมูลด้วยโดยวิธีการสนทนากลุ่ม ระยะที่ 3 เก็บข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรามีส่วนร่วมกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ในภาพรวมระดับมาก แยกตามประเด็นคือ 1) การตัดสินใจ 2) การวางแผน 3) การดำเนินงาน 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

* Received 18 April 2020; Revised 22 June 2020; Accepted 23 June 2020

คำสำคัญ: กระบวนการกำหนดนโยบาย, การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก, จังหวัดฉะเชิงเทรา

Abstract

Policy formulation process for the Eastern Economic Corridor (EEC) development in Chachoengsao Province is a mixed methodology with the following objectives 1) study the level of public participation in the development of the Eastern Economic Corridor (EEC) in Chachoengsao Province 2) study the problems and obstacles of the development of the special economic terrace in the eastern region 3) study the suggestions for the policy making process in the development of the Eastern Economic Corridor (EEC) in Chachoengsao Province The sample consisted of 1) A group of important information providers consisting of 7 people 2) A group of experts of 15 people and 3) A group of 400 stakeholders in Chachoengsao Province. There are 2 types of research instruments which are interview form. Have a layout And rating scale questionnaire Data collection is divided into 3 phases as follows: Phase 1 Data collection by in-depth interview Phase 2 Data collection by group discussion method Phase 3 Data collection from the questionnaires of the group of local stakeholders Chachoengsao The statistics used for data analysis were median, quartile range, mean, percentage. The results of the research showed that The people of Chachoengsao have participated in the policy making process in the development of the Eastern Economic Corridor (EEC) in Chachoengsao Province. In a large level Broken down by 1) Decision 2) Planning 3) Operations 4) Participation in receiving benefits 5) Participation in evaluation

Keywords: Policy Formulation Process, Eastern Economic Corridor Development, Chachoengsao Province

บทนำ

ประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมากำหนดทิศทางการพัฒนาอยู่บนกระแสสังคมโลกอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมคำนึงถึงการแข่งขันและมุ่งการตอบสนองความต้องการของตลาดโลกเป็นหลักโดยการนำประเทศสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) การประกอบธุรกิจการค้าและการพัฒนาความเป็นอยู่โดยใช้เงินเป็นหลักในขณะที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจได้ปรับเปลี่ยนจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรมและบริการที่เน้นการ

ผลิตเพื่อการส่งออก และสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก
ระดับ ระบบการบริหารจัดการประเทศเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่าง
กว้างขวาง ซึ่งจะต้องอาศัยการพัฒนาประเทศให้ก้าวไปสู่วิสัยทัศน์ประเทศไทยใน พ.ศ. 2570
ให้สำเร็จได้นั้น ประเทศไทยจะต้องมีความมุ่งมั่นในหลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญ คือ 1) การ
พัฒนาต้องอยู่พื้นฐานหลักเศรษฐกิจพอเพียง 2) ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจในประเทศไทย
ให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในตลาดโลก 3) ปรับโครงสร้างทางสังคมให้มีความเอื้ออาทรและ
พึ่งพาตนเองได้สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลง 4) ร่วมมือกันจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนต้อง
ดำเนินชีวิตด้วยจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) เสริมสร้าง
วัฒนธรรมประชาธิปไตยควบคู่กับการบริหารจัดการที่ดีเพื่อสร้างสันติสุขและความเป็นธรรมใน
สังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบหลักการโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก
(EEC : Eastern Economic Corridor Development) เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2559 เนื่องจาก
เห็นว่าภาคตะวันออกตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดของภูมิภาคอาเซียน สามารถเชื่อมโยงไป
ยัง ประเทศจีนและอินเดียที่มีประชากรจำนวนมากและมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูง
โดยสัดส่วน ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของภูมิภาคเอเชียและประเทศแถบแปซิฟิก
คิดเป็น 1 ใน 3 ของมูลค่า GDP ของโลก นอกจากนี้ 3 จังหวัดภาคตะวันออก (จังหวัด
ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง) ยังเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ ได้แก่
อุตสาหกรรมปิโตรเคมี และอุตสาหกรรม ยานยนต์และชิ้นส่วน และมีความพร้อมของโครงสร้าง
พื้นฐานที่สำคัญ ประกอบด้วย ท่าเรือพาณิชย์ แหลมฉบัง ท่าเรืออุตสาหกรรมมาบตาพุด
ทางหลวงพิเศษระหว่างเมือง (มอเตอร์เวย์) รถไฟฟ้าทางคู่ และสนามบินอู่ตะเภา มีเมืองพัทยาเป็น
แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก รวมทั้งยังมีพื้นที่เพียงพอ สำหรับรองรับการขยายตัวของ
ภาคอุตสาหกรรม จึงสามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจชั้นนำของเอเชีย ที่จะสนับสนุน
การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้ง
การยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราและพื้นที่ใกล้เคียงที่ผ่านมาได้สร้าง
ความมั่นคงพร้อมทั้ง ความมั่งคั่งทางด้านเศรษฐกิจให้ประเทศไทยอย่างมาก ขณะเดียวกันก็ได้
ก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่หลายด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ซึ่งสาเหตุสำคัญเกิดจากหลายปัจจัย ได้แก่การบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพ การบังคับใช้
กฎหมายที่ไม่เข้มงวดจริงจังและการขาดจิตสำนึกของความร่วมมือส่วนรวม ปัญหาต่าง ๆ
ข้างต้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตและการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ของโรงงาน
อุตสาหกรรม และที่สำคัญได้นำไปสู่การเกิดปัญหาวิกฤตของสังคมที่คนส่วนใหญ่มีค่านิยมที่

ยึดถืออำนาจจากความร่ำรวย วัตถุนิยม และวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้รากฐานทางสังคม และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทยอ่อนแอลง เกิดความรุนแรงในสังคมบ่อยครั้ง การใช้สันติวิธีไม่ได้ผล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) โดยจะต้องศึกษาการมีส่วนร่วม และวิเคราะห์ผลตามข้อเสนอแนะแนวทางกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราใน 4 มิติ คือ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินการ และการรับผลประโยชน์ โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการในการกำหนดนโยบายพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนในพื้นที่ ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญ และขาดซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และนำมาสู่สาเหตุปัญหาในภายหลังการดำเนินงานได้ ดังนั้นการศึกษาเรื่อง กระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเป็นนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก เป็นนโยบายขนาดใหญ่ การมีส่วนร่วมของเฉพาะการมุ่งเน้นไปที่ภาคประชาชนในพื้นที่ให้มีกระบวนการเรียนรู้จนนำมาสู่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในภาคนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อหาแนวทางและจุดเริ่มต้นในการมีส่วนร่วม และเพื่อนำเสนอ ข้อค้นพบที่เป็นประเด็น ปัญหาการสนับสนุนการขับเคลื่อนนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกในอนาคตให้บรรลุวัตถุประสงค์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเรื่อง กระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งค้นหาข้อเท็จจริงโดยอาศัยข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีตัวเลขเป็นหลักฐานยืนยันความถูกต้องของข้อค้นพบ และใช้วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากนั้นจึงดำเนินการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่รัฐ/ข้าราชการที่ปฏิบัติงาน/ผู้เกี่ยวข้อง 2) ผู้ประกอบการ/ภาคเอกชน 3) ภาคประชาชน ประชาสังคม กลุ่ม NGO ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - Depth Interview) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 7 คน ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่รัฐ/ข้าราชการที่ปฏิบัติงาน/ผู้เกี่ยวข้อง

1.1 ผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา/รองผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา

1.2 ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดฉะเชิงเทรา

1.3 อุตสาหกรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา

2. ผู้ประกอบการ/ภาคเอกชน

2.1 นายกสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา

2.2 ประธานหอการค้าจังหวัดฉะเชิงเทรา

2.3 ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา

3. ภาคประชาชน ประชาสังคม กลุ่ม NGO ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

กลุ่มตัวอย่างที่ 2 คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ อาสาสมัคร สื่อมวลชน โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรในเขตพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 15 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ 3 คือ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ภาคประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 700,902 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คนที่ระดับความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$ ครอบคลุม 11 อำเภอ เทียบสัดส่วนตามจำนวนประชากร (Taro Yamane, 1973)

ขั้นตอนของการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินการวิจัยได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ผู้วิจัยได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จัดเตรียมโครงการโดยศึกษาเอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดทฤษฎี และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการวิจัยแยกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) เกี่ยวกับกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราที่สร้างขึ้นในขั้นตอนที่ 1 ไปเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ 1 โดยนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และพัฒนาเป็นแบบสอบถามฉบับที่ 1 เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ 2 แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นแบบสอบถามฉบับที่ 2 นำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญชุดเดิมในรอบที่ 2 และรอบต่อ ๆ ไป จนกว่าได้ข้อมูลเป็นอันจก จึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และแปลผลการวิจัย

ส่วนที่ 2 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปริมาณ

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำแบบสอบถามชุดเดียวกับแบบสอบถามที่ได้จากการพัฒนาในขั้นตอนการวิจัยในส่วนที่ 1 ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ 3 ในจังหวัดฉะเชิงเทรา และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และแปลผลการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเครื่องมือในการวิจัย แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครง และแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) รายละเอียดมีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครง ผู้วิจัยพัฒนาแบบสัมภาษณ์แบบมีเค้าโครง โดยการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเรียนปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่และปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 ท่าน

2. แบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดข้อคำถาม

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาข้อคำถาม

โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา แล้วนำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค (Index of Item Objective Congruence: IOC)

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก

ระยะที่ 2 เก็บข้อมูลด้วยโดยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ระยะที่ 3 เก็บข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยนี้แยกออกเป็น 3 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มของผู้เชี่ยวชาญ และวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผลการวิจัย

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา 1) ด้านการตัดสินใจอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.06 และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ 4.24 ซึ่งอยู่ในระดับมาก โดยมีตัวบ่งชี้ คือ ท่านเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) ด้านการวางแผนอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.07 และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ 4.31 ซึ่งอยู่ในระดับมาก โดยมีตัวบ่งชี้ คือ ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้ในโครงการนี้ 3) ด้านการดำเนินการอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.22 และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ 4.52 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีตัวบ่งชี้ คือ ท่านอาศัยอยู่ในชุมชนได้ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลพื้นฐานของชุมชน 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.30 และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ 4.57 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีตัวบ่งชี้ คือ ท่านมีความสนใจในประโยชน์ที่ได้รับจากแผนพัฒนานี้ 5) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผลอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.13 และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ 4.20 ซึ่งอยู่ในระดับมาก โดยมีตัวบ่งชี้ คือ ท่านมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับหน่วยงานภาครัฐในการปรับปรุงกิจกรรม/โครงการให้เหมาะสมกับชุมชน

สรุปโดยรวมพบว่าประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรามีส่วนร่วมกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

ในภาพรวมระดับมาก แยกตามประเด็นคือ 1) การตัดสินใจ อยู่ในระดับมาก 2) การวางแผน อยู่ในระดับมาก 3) การดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับมาก 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับมาก

2. ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก 1) ปัญหาในเรื่องคุณธรรมความเป็นพลเมือง เป็นเรื่องที่สำคัญมากในการสร้างความเข้มแข็งให้กับการปกครองในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เพราะคุณธรรมความเป็นพลเมืองเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้ประชาชนในฐานะพลเมือง มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกระดับและทุกโอกาส ซึ่งหมายรวมถึง การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยวิถีทางประชาสังคมด้วย ด้วยเหตุนี้ การปลูกฝังคุณธรรมความเป็นพลเมืองในประเทศที่ประชาชนยังขาดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองดังเช่นประเทศไทย จึงเป็นสิ่งที่ต้องค่อย ๆ กระทำจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน คือให้ความสำคัญที่ประชาชนในระดับรากหญ้าก่อน โดยจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการเมือง สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา เป็นต้น 2) การยอมรับและให้ความสำคัญกับการเข้ามามีบทบาทของกลุ่มประชาสังคม เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะช่วยให้กลุ่มประชาสังคมต่าง ๆ สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของภาครัฐที่จะต้องเปิดใจให้กว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของอีกฝ่ายบ้าง อีกทั้งยังต้องสร้างความไว้วางใจใจขึ้นมาให้ได้ เพื่อให้การทำงานของภาครัฐและภาคประชาสังคมเป็นไปในลักษณะของความร่วมมือกัน เห็นอกเห็นใจกัน และประสานการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศชาติและประชาชน 3) การร่วมมือกันระหว่างกลุ่มประชาสังคมด้วยกันเอง ก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะสามารถสร้างเครือข่ายขนาดใหญ่ที่เข้มแข็งขึ้นมาได้ การทำงานจึงควรเป็นไปในลักษณะที่พยายามเข้าใจกัน แสวงหาวัตถุประสงค์และวิธีการร่วมกันโดยไม่เกี่ยงหรือแย่งงานกันทำ อีกทั้งควรเปิดกว้างให้สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในกลุ่มประชาสังคมมีความหลากหลายทั้งตำแหน่งหน้าที่การงาน อาชีพ เพศสภาพ วุฒิการศึกษา เป็นต้น เพื่อให้มีโลกทัศน์และวิสัยทัศน์ในการทำงานที่กว้างขึ้นด้วย 4) การเลือกผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และมีความเสียสละต่อองค์กรและประเทศชาติ ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะบ่งชี้อนาคตของกลุ่มประชาสังคมนั้น ๆ ว่าจะเป็นไปในทิศทางใด ดังนั้น การมีผู้นำของกลุ่มประชาสังคมจึงควรเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกมาอย่างดีแล้ว มิใช่มาตรการตามกระแสนิยมหรือเกิดขึ้นจากสถานการณ์บางสถานการณ์เท่านั้น ซึ่งอาจทำให้แนวทางการดำเนินงานไม่เป็นไปตามแนวทางและความต้องการของสมาชิกในกลุ่มได้

3. ข้อเสนอแนะแนวทางกระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา 1) ด้านการตัดสินใจ จะต้องมีการสื่อสารข้อมูลไปยังทุกภาคส่วนโดยเร็ว โดยเฉพาะข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ยังสื่อสารไม่ถึงพื้นที่ห่างไกล 2) ด้านการวางแผน รัฐบาลต้องปรับกลยุทธ์จากการจัดทำนโยบายจากบนสู่ล่าง

โดยให้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการจัดการของภาครัฐต่อการดำเนินโครงการต่อไป 3) ด้านการดำเนินการ ต้องสร้างความชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องระเบียบของกฎหมายต่าง ๆ ต้องกำหนดใหม่เพื่อให้สอดคล้องต่อการเจริญเติบโต ระเบียบและข้อกำหนดต่าง ๆ บางประเด็นยังเป็นปัญหาต่อการพัฒนา จะต้องปรับให้มีความสอดคล้องต่อการลงทุนและทันต่อเหตุการณ์ 4) ด้านการรับผลประโยชน์ โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนชาวจังหวัดฉะเชิงเทราโดยตรง ในปัจจุบันมุมมองของประชาชนบางกลุ่มอาจคิดว่าเป็นการเอื้อประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ดังนั้น จะต้องชี้แจงผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับทราบอย่างตรงไปตรงมา 5) ด้านการประเมินผล ทุกภาคส่วนมีโอกาสเข้าร่วมติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการ และกิจกรรมที่ชุมชนทำ ร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐ ได้มีส่วนร่วมติดตามและตรวจสอบความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานตามแผนงาน โครงการ กิจกรรมในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกในจังหวัดฉะเชิงเทราและได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับหน่วยงานภาครัฐในการปรับปรุงกิจกรรมโครงการให้เหมาะสมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า สถานภาพ การศึกษา อาชีพ การทำงาน และระยะเวลาที่แตกต่างกันส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจต่างกัน ยอมรับสมมติฐานสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่กล่าวสรุปผลว่า ไม่ว่าจะเป็นสถานภาพใดบุคคลใด ภาครัฐ เอกชน ชุมชนควรพร้อมที่จะมีส่วนร่วมสนับสนุนโครงสร้างการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0 ตลอดจนช่วยยกระดับระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC) ให้พัฒนาไปสู่การเป็นผู้นำด้านอุตสาหกรรมในภูมิภาคเอเชียและในระดับโลกต่อไป (สวทช, 2560)

กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกับตัวแปร กระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา (ติน ปรัชญพฤทธิ์, 2550) ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเป้าหมายว่า ควรประกอบด้วย 6 M's+T โดยเพิ่มจากแนวคิดของเซอโต (Certo, S. C, 2000) ที่ว่าทรัพยากรการบริหารประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการ (Method) การตลาด (Market) และเครื่องจักร (Machine) แล้วนั้น ยังมีเรื่องเวลา (Time) วิลด์ฟีก์ และพรีแมน เจ (Pressman, J. L. & Wilda sky, A, 1973) ที่ว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติ คือความสามารถในการจัดการและประสานสิ่งที่จะกระทำให้บังเกิดผลในลักษณะที่เป็นลูกโซ่ ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล และของแวน มีเตอร์ และ แวน ฮอร์น (Van Meter, D. S. & Van

Horn, C. E, 1975) กล่าวว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติหมายถึงการดำเนินการโดยบุคคลหรือกลุ่มคนในภาครัฐหรือเอกชน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวมุ่งที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จโดยตรงตามวัตถุประสงค์ของนโยบายที่ได้ตัดสินใจกระทำไว้ก่อนหน้านี้แล้ว และ บาร์แดช (Bardach, E, 1980) มองว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นกระบวนการทางการเมือง และเห็นว่ากระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นเกมการต่อสู้ โดยให้ความหมายว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติคือกระบวนการของกลยุทธ์ที่แสดงการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผลประโยชน์ทั้งหลายในอันที่จะต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มตน ซึ่งเป้าหมายที่กลุ่มเหล่านี้ต้องการให้เกิดขึ้นอาจสอดคล้องหรือไปกันได้หรือไม่ได้กับเป้าหมายตามอาณัติ (Mandate) ของนโยบาย และ ซาบาเตียร์ และแมสมาเนียน (Sabatier, P.A. and Mazmanian, D.A, 1980) มองว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติคือ การนำเอานโยบายพื้นฐานทั่วไป กฎหมาย คำสั่งของรัฐบาล มติคณะรัฐมนตรี หรือคำพิพากษาของศาลไปดำเนินการให้บรรลุผล ซึ่งศุภชัย ยาวะประภาส (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2552) ยังได้อธิบายถึง ปัจจัยกำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ว่ามีปัจจัยหลายประการที่สามารถกำหนดความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติได้ ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ 1) ลักษณะนโยบายนั้น ๆ 2) วัตถุประสงค์ของนโยบาย 3) ความเป็นไปได้ทางการเมือง 4) ความเป็นไปได้ทางเทคโนโลยี 5) ความพอเพียงของทรัพยากร 6) ลักษณะของหน่วยงานที่นำไปปฏิบัติ 7) ทศนคติของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ 8) กลไกภายในหน่วยงานหรือระหว่างหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ สอดคล้องกับ วรเดช จันทรรคร ได้กล่าวว่า นโยบายจะสำเร็จได้นั้นส่วนหนึ่งมาจากความแข็งแกร่งของสมรรถนะที่องค์กร กล่าวคือ องค์กรจะต้องมีโครงสร้างภายในและภายนอกที่แข็งแกร่ง เช่น มีโครงสร้างที่กะทัดรัด มีระบบการตัดสินใจ มีระบบข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสารที่ดี บุคลากรมีความรู้ความสามารถ และมีจำนวนที่เพียงพอ มีงบประมาณเพียงพอ และมีระบบการจัดสรรงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ มีเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุอุปกรณ์ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัยช่วยให้การดำเนินนโยบายขององค์กรมีความรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ (วรเดช จันทรรคร, 2554) สอดคล้องกับ Dabney ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนระบบขนส่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการตัดสินใจในระบบขนส่งในเวอร์จิเนียเป็นอย่างไร จากการศึกษาพบว่า ข้อผูกพันและการปรึกษาหารือ เป็นปัจจัยหลักในการมีส่วนร่วมของประชาชน และยังสอดคล้องกับ Wastchak (Wastchak, Daran Reginald, 2013) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนและผลกระทบของผู้อำนวยความสะดวกต่อบุคคลที่สาม จากการศึกษาพบว่า ผู้อำนวยความสะดวกมีผลกระทบเชิงบวกต่อความสำเร็จในการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามในการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านทางผู้อำนวยความสะดวกจะประสบความสำเร็จมากขึ้น (Dabney, Unwana Bellinger, 2013)

องค์ความรู้ใหม่

กระบวนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเป็นนโยบายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก เป็นนโยบายขนาดใหญ่ การมีส่วนร่วมมุ่งเน้นไปที่ภาคประชาชน ในพื้นที่ให้มีกระบวนการเรียนรู้จนนำมาสู่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเชิงนโยบายและนำสู่การปฏิบัติ เพื่อเป็นตัวอย่างในการนำไปใช้ในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่อื่นต่อไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

กระบวนการในการกำหนดนโยบายการพัฒนาแนวระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากเอกสาร การศึกษาจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก จากการสัมภาษณ์ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน พบว่า โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกที่จะเกิดขึ้นมีประโยชน์ในทุกภาคส่วน เช่น รายได้สู่พื้นที่ในรูปแบบกองทุนพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดมีกลุ่มธุรกิจได้ประโยชน์ต่อเนื่อง ซึ่งจากการศึกษาประเด็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการกำหนดนโยบาย รัฐบาลพบว่าประชาชนจังหวัดฉะเชิงเทรามีส่วนร่วมต่อการดำเนินโครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกในภาพรวมระดับมาก แยกตามประเด็นคือ 1) การตัดสินใจมีส่วนร่วมมาก 2) การวางแผนมีส่วนร่วมมาก 3) การดำเนินการมีส่วนร่วมมาก 4) การรับประโยชน์มีส่วนร่วมมาก 5) การประเมินผลมีส่วนร่วมมาก แสดงให้เห็นว่า หากรัฐบาลต้องการให้การดำเนินโครงการมีความสำเร็จโดยเร็วมากกว่นี้นี้จะต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในทุก ๆ ด้านให้มากขึ้นเพราะทุกฝ่ายพร้อมให้ความร่วมมือและสนับสนุนโครงการแล้ว

แต่ถึงกระนั้นนอกจากปัจจัยด้านกระบวนการมีส่วนร่วมแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นอย่างครบวงจรร่วมด้วย เช่น การคำนึงถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อมีการลงทุนเพิ่มมากขึ้น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาคประชาชนและภาคโรงงานอาจเพิ่มขึ้นตามมา จึงควรมีการเตรียมความพร้อมและสอบถามความคิดเห็นของประชาชนบางส่วนในพื้นที่ห่างไกล และต้องเร่งสร้างการรับรู้อย่างละเอียดเพิ่มขึ้น อย่างน้อยต้องรู้วาระเบียงเศรษฐกิจคืออะไร มีประโยชน์อย่างไร มีข้อเสียอย่างไร จะต้องคืนงบประมาณเพิ่มเติมให้จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ EEC ตลอดจนต้องดำเนินการด้วยความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และยกระดับความเชื่อถือเชื่อมั่นในระดับมาตรฐานสากล เนื่องจากการลงทุนในภาคตะวันออก มีนักลงทุนข้ามชาติเข้ามาลงทุนแทบทั้งสิ้น

เอกสารอ้างอิง

- ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2550). Public Administration Theory. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วรเดช จันทรศร. (2554). การนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อก.
- ศุภชัย ยาวะประภาษ. (2552). นโยบายสาธารณะ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สวทช. (2560). ศูนย์วิจัยนโยบายสาธารณะ. ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก พ.ศ. 2560 - 2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- Bardach, E. (1980). The Implementation: What Happens after a Bill Becomes a Law. Cambridge: The M.T. Press.
- Certo, S. C. (2000). Modern Management. New Jersey: Practice-Hall.
- Dabney, U.B. (2013). Public Participation in Transportation Planning: How Does the Level of Engagement and Deliberation Affect Transportation Decisions in Virginia's MPOs? ใน Doctor of Philosophy Public Policy and Administration. Virginia Commonwealth University.
- Pressman, J. L. & Wilda, S., A. (1973). Implementation. California: University of California.
- Sabatier, P.A. and Mazmanian, D.A. (1980). The Implementation of Public Policy: A Framework of Analysis. Policy Studies journal, 8(special issue), 538-550.
- Taro Yamane. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. New York: Harper and Row Publications.
- Van Meter, D. S. & Van Horn, C. E. (1975). The Policy Implementation Process: A Conceptual Framework. Administration and Society, 9(45), 445-448.
- Wastchak, D.R. (2013). Public Participation and the Impact of Third-Party Facilitators. ใน Doctor of Philosophy. Arizona State University.